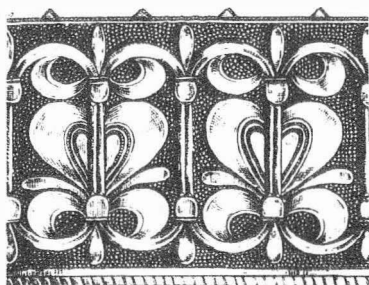

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
POBOČKA V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
1961

BRNO 1962

d'aujourd'hui. Même le visage des enfants de Mikulčice a été beaucoup plus étroit que celui des enfants de nos jours. En ce qui concerne les mesures absolues, on peut supposer que le commencement de la croissance se reliant à la puberté fut, si on le compare avec l'état actuel, de trois ans retardé.

Zvláštnosti ve struktuře velkomoravského obyvatelstva.

Milan Stloukal

V minulém roce se antropologický výzkum kostrových nálezů z velkomoravského hradiště Valy u Mikulčic zabýval především otázkami demografickými. Byly sestaveny přesné diagramy, sestrojeny úmrtnostní tabulky a výsledky podrobně porovnány s jinými staroslovanskými lokalitami. Výsledky tohoto výzkumu byly již publikovány /M. Stloukal, Struktura obyvatelstva velkomoravských Mikulčic, Archeologické rozhledy XIV, 1962, str. 61-83; M. Stloukal, Pokus o paleodemografii starých Slovanů, Demografie IV, 1962, str. 37-42/. Strohá čísla o průměrném dožití, dětské úmrtnosti a početním poměru mezi pohřbenými muži a ženami jsou již sama o sobě zajímavá a podávají důležité informace o životě starých Slovanů. Při srovnání některých údajů se současnými demografickými výzkumy však vysvitnou některé nesrovnalosti, které nelze vysvětlit pouze tzv. posthumní selekcí nebo tím, že ještě zdaleka není prokopáno celé hradisko. V příštích sezónách odkrývaná pohřebiště mohou dnešní situaci sice podstatně změnit, přece však některé zvláštnosti si zaslouží aspoň předběžného výkladu.

Jednou z takových zvláštností je struktura obyvatelstva pohřbeného kolem čtvrtého mikulčického kostela, tzv. mausolea. Malý kostelík se dvěma hrobkami uvnitř a s poměrně malým pohřebištěm okolo láká i archeologickými nálezy k domněnce, že jde o pohřebiště jednoho rodu. Zvláštnost jeho struktury spočívá v tom, že je to jediné větší slovanské pohřebiště, kde je více koster ženských než mužských. Index maskulinity se na většině slovanských pohřebišť pohybuje zhruba kolem 1300, to znamená, že na 1000 koster ženských připadá asi 1300 koster mužských. Zvláštnost a nepřírozenost tohoto početního poměru rozeberu později, zde se však setkáváme se situací, která je od normálního stavu odchýlena opačným směrem, na 1000 žen připadá pouze 710 mužů, tedy téměř 60 % koster je nutno přisoudit ženám.

K vysvětlení zde snad mohou přispět i písemné prameny, z nichž vyplývá např., že jedním z důvodů, proč sv. Vojtěch opustil své biskupství, byla marnost jeho boje proti mnohoženství zamožných vrstev v Čechách. Řada církevních i světských nařízení z 11. a 12. století svědčí o tom, že polygamie, která byla dříve běžná nejen u Slovanů, ale i u Germánů, Keltů, Thráků a jinde, přežívala potají

dlouho do doby křesťanské. Větší počet žen byl znakem bohatství a knížata mívala rozsáhlé harémy. Po příchodu křesťanství se sice vedoucí osobnosti navenek spokojily pouze jednou ženou, ve skutečnosti se však ostatních žen nezřekly. Za této situace není vyloučeno, že pohřebiště kolem mausolea je prvním přímo hmatatelným důkazem přežívání polygamie i ve vyspělém křesťanském středisku v Mikulčicích. Je třeba však uvést i jiné možné vysvětlení; v knížecí rodině byla pochopitelně většina mužů bojovníky, u nichž je zcela pravděpodobné, že umírali v boji a byli pochováni v poli, daleko od svého sídla. Ovšem správnost tohoto vysvětlení je značně oslabena situací na ostatních mikulčických i jiných slovanských pohřebištích.

Na všech ostatních pohřebištích v Mikulčicích i vůbec na všech větších dosud prozkoumaných staroslovanských pohřebištích je nepřírozeně velký počet mužských koster. Přihlédneme-li k nižšímu dožití žen v době před tisíci léty /ženy umíraly v průměru asi o pět let dříve než muži/, získáme pro index maskulinity hodnotu asi 1500, tedy na tři kostry mužské připadají pouze dvě kostry ženské, ačkoliv početní poměr by měl být zhruba vyrovnaný. Připojme k tomu pravděpodobnou možnost, že část mužů - bojovníků byla pochována mimo hradisko a hodnota indexu maskulinity ještě stoupne. Takový nepoměr by bylo těžko vyrovnávat jiným oprávněným předpokladem, že totiž značný počet slovanských žen byl prodáván do otroctví.

Jiné možné vysvětlení však lze vyslovit po prostudování další zvláštnosti ve struktuře staroslovanských pohřebišt. Dětská úmrtnost byla bezpochyby velmi vysoká a vysoké procento nedospělých koster lze konstatovat téměř bez výjimky na všech dosud prozkoumaných pohřebištích. Při tom však je na většině nekropolí překvapivě malé množství koster nejmenších dětí, novorozenců a kojenců. V Mikulčicích je z celkového počtu pouze 7 % koster dětí mladších jednoho roku; pro srovnání uvádím, že ještě v minulém století bylo v Čechách z celkového počtu zemřelých každý rok přes 30 % dětí do dvanácti měsíců.

Skutečnost, že na staroslovanských pohřebištích chybějí kostry nejmenších dětí, se projevuje i v poměrně vysokém průměrném stáří zemřelých. V Mikulčicích činí průměrný věk zemřelých téměř 28 let a na jiných lokalitách vycházejí čísla velmi podobná, spíše ještě vyšší, přesahující třicet let. A spolehlivé záznamy o situaci z minulého století ukazují, že v této době, kdy byla již medicína na vysoké úrovni, bylo průměrné dožití obyvatelstva zhruba stejné. Ověřené údaje ze starého Říma, ze švédského středověku i z předrevoluční Francie pak jen znovu dokazují, že údaj o průměrném stáří, který jsme získali z rozboru staroslovanských pohřebišt, je nepřírozeně vysoký, a to právě proto, že chybějí kostry malých dětí.

Je jisté, že dětské kostry podléhají snáze zkáze než silné kosti dospělých, právě v mikulčickém písku se však i dětské kostičky zachovaly poměrně velmi dobře. V několika případech byla rozeznána hrobová jáma tehdy, když kostra byla zcela ztrávena, ale počet takových dětských hrobů je zcela zanedbatelný. Připusťme však zcela nepravděpodobný případ, že se zachovalo z původního počtu koster nejmenších dětí pouze 50 % a druhá polovina nebyla nalezena. Při pečlivosti mikulčického výzkumu a dobrém stavu nalezených koster je takový poměr téměř zce-

la vyloučen, ale i kdyby tomu tak skutečně bylo, vzroste procento dětských koster pouze na dvojnásobek. A tento dvojnásobek je ještě nepatrné množství proti logicky očekávanému stavu. Úmrtnost dětí mladších jednoho roku by stoupla na asi 14 %, což je sotva polovina úmrtnosti stejně starých dětí v minulém století.

Není zcela vyloučeno, že v křesťanské společnosti mikulčické nebylo dovoleno pochovávat ve svaté půdě nepokřtěné, tedy i malé děti, které zemřely před křtem. Nelze však především s jistotou tvrdit, že zde už existoval křest malých dětí. Kromě toho nebylo dosud nalezeno žádné pohřebiště, kde by bývala tato nekřtěňátka pohřbena. Tento výklad také nijak nepřispěje k vysvětlení početní převahy mužských koster nad ženskými.

Obě zvláštnosti ve struktuře staroslovanských pohřebišť, tedy jak nepřírodně velké množství mužských koster tak i nedostatek koster novorozenců, by vysvětlila jediná hypotéza. I když musíme předpokládat, že křesťanství již na území Velké Moravy dávno pevně zakořenilo, přece jen bylo pohanství tak blízké, že jistě přežívalo mnoho pohanských zvyklostí. Stopy přežívající polygamie, které sledujeme na pohřebišti kolem mikulčického mausolea, jsou jednou z nich. Pohanské obětiště, objevené v r.1959 na mikulčické akropoli nedaleko od čtvrtého kostela, svědčí o jině. Pohanské zábavy, slavnosti, hry a zvyky se udržují mnohde až do 13. století a církve s nimi sváděla dlouho marný zápas. Není nikterak nemožné, že se pod svícem křesťanství udržel i jiný pohanský zvyk, své doby zcela běžný po celé Evropě, totiž zvyk usmrcovat novorozené dívky.

Quelques traits particuliers de structure de la population de la Grande-Moravie. L'analyse des données démographiques concernant les sépultures de Mikulčice et la situation des sépultures vieilles slaves en général nous a apporté quelques traits particuliers qui exigent une explication spéciale. Tout d'abord il s'agit de ce que, sur la sépulture générique autour du mausolée de Mikulčice, les squelettes féminins prévalent, ce qui est un phénomène très rare. Au contraire, sur toutes les autres sépultures on trouve une majorité des squelettes masculins, ce qui est un phénomène courant, mais, dans ce cas-là, frappant. De même, ce qu'on peut constater sur toutes les autres sépultures vieilles slaves, c'est l'absence surprenante des squelettes des nouveaux-nés et nourrissons; il est impossible d'expliquer ce fait par le tomber en poussière des minces squelettes enfatins. Conformément à quelques documents écrits, nous osons expliquer toutes ces particularités par l'hypothèse que des coutumes païennes survivaient. Le premier fait nous fait voir que la polygamie survivait dans la maison souveraine; les deux autres traits particuliers permettent l'idée que la majorité des nouvelles-nées fut mise à mort.

P ř e h l e d v ý z k u m ů 1961.

Vydává: Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně,
Stalinovy sady 19/23.

Odpovědný redaktor: PhDr. et Dr. Sc. Josef Poulík.

Redaktoři : PhDr. Jiří Říhovský a PhDr. Anna Medunová.

Překlady: prom.hist R. Tichý a E. Tichá.

Kresby: B. Ludíková.

Na titulní stránce: Rozvinutý ornament stříbrného gombíku z hrobu 11
od 7. kostela.

Vydáno jako rukopis - 350 kusů - neprodejné.